

Midyat: Kadim Bir Yankı

Bu yazı, bir şehri anlatmaktan öte, bir dilin, bir halkın ve bir ruhun zaman içindeki yankısını okumaya yöneliktir. Çünkü bazı yerler, bazı şehirler yalnızca yaşanmaz; hatırlanır, hissedilir ve geleceğe taşınır. Zira bu yerler, yalnızca taşlardan değil, hatıralardan inşa edilir. Her duvarda bir dua, her sokakta bir hatıra yankılanır.

Midyat işte böyle bir yerdir, böyle bir şehirdir. Kökleri antik Bethnahrin'in / Mezopotamya'nın sessiz tabletlerinde saklıdır, sesi ise Süryanicenin ruhani derinliklerinde gizlidir.

Tarih bazen bir kelimenin kalbinde saklanır; Midyat da öyle bir kelimedir: hem bir şehir, hem bir yankı, hem de bir hafızadır. Bu şehirde yürürken, taşlar fısıldar; rüzgâr geçmişten bugüne taşınan sessiz bir ezgi gibi eser. Her köşe, her taş, sadece bir mekân değil, bir hatıradır; adeta geçmişin yankısı, geleceğin umudu olur.

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan kaya mezarları, taş yazıtlar ve antik yerleşim kalıntıları, Midyat'ın kadim çağlardan itibaren sürekli bir kültürel hayat barındırdığını kanıtlamaktadır. Bu buluntular, şehrin yalnızca stratejik bir nokta değil, aynı zamanda kültürel bir kavşak olduğunu da doğrulamaktadır.

Bu nedenle, Midyat, zamanın ve dilin bu sessiz dansını içinde taşır. Çünkü **“Matiate”** yalnızca bir yer adı değildir; Süryani belleğinin, Mezopotamya'nın taş hafızasında yankılanan tarihsel bir kayıttır.

Midyat'ı yazmak, yalnızca tarihsel köklere inmeyi değil, aynı zamanda ruhun köklerini de dinlemeyi gerektirir. Bu yazı, toponimlerin ardındaki etimolojik gerçekleri, insanın içsel aidiyet duygusuyla buluşturma çabasının bir ürünüdür.

Akadça **mātu(m)** **“ülke, memleket”** adı ile bunun çoğulu **mātātu** **“ülkeler”/“memleketler”**, özellikle Eski Babil lehçesinde belirginleştiği üzere, dişil adlara özgü standart çekim paradigmalarına bütünüyle mutabıktır. **‘Mātu(m)’**

dişil bir isimdir; çoğul yapılışı ‘**mātātu**’, Akadça’da dişil çoğulların oluşumuna özgü karakteristik morfolojik süreci takip eder.

Klasik Süryanice’ye kadar uzanan bu kelime sözlüklerde ‘**motho**’ / ‘**mothe**’/ ‘**mothwotho**’ ‘𐤌𐤕𐤕’ / ‘𐤌𐤕𐤕’ / ‘𐤌𐤕𐤕𐤕’ yer/ler, kişinin doğduğu memleket anlamında hala kullanılmaktadır. Akadçada dişil adlar, ekseriyetle **-t** yahut **-at** işaret-morfeminin mevcudiyetiyle teşhis edilir. Akadça **Mātātu** dişil tekil isim -ātum son ekiyle mātātum şekliyle dişil çoğul bir isim yapılıdır.

Bu kullanım bugün Klasik Süryanice sözlüklerde çok az bir fonetik değişimle ‘**Mothwotho** / **Mathwatha** / **Matwata**’ ‘𐤌𐤕𐤕𐤕’ çoğul dişil kullanımıyla neredeyse Akadça’daki morfolojisini korumaktadır. Akadça ‘**mātu**’ kelimesi Sümerce’de kur tekil halde ‘**ma-a-tu**’, çoğul olarak ise kur-kur şeklinde olup Akadça ‘**ma-ta-a-tum**’ kelimesinin karşılığıdır. Akadça **mātu** adı, “**halk**” ya da “**ordu**” anlamında **topluluk adı** olarak işlev görebilir. Bu tür bir **kolektif özne** olarak kullanıldığında **mātu** ‘**halk**’, ‘**ulus**’ anlamında Akadça’da anlamlı bir şekilde kullanılmıştır.

Kaynaklarda şehir belirleyicisiyle ‘**URU.mat-ti-ia-te**’, ‘**URU.ma-ti-a-ti**, **URU.ma-ti-ta**’ kullanımlarıyla görülür. Daha güncelleştirilmiş haliyle ‘**Matiate** / **Matiatu** / **Matiatu**’ olarak verilir. Bu toponim, Tur ‘Abdīn (Kaššiyāri) platosundaki bugünkü Midyat’la yerleşik biçimde eşleştirilir.

II. Aššur-nāšir-apli (Aššurnasirpal II) yıllıklarında “**Matiātu**” adı birden çok kez geçer. RIMA 2 A.0.101.1, süt. ii 89–91’de, kralın Tur ‘Abdīn’deki sefer bağlamında “**Matiātu halkını yerlerinde iskân ettirme**”yi anlattığı pasaj açıkça işaretlenmiştir. Aynı kralın sefer özetleri ve “**Kurkh Monoliti**” geleneğinde de Kaššiyāri üzerinden kuzeye geçişte **Matiātu** zikredilir; literatür ayrıca MÖ 879’da **Matiātu**’da dikildiği bildirilen ancak henüz bulunmamış bir dikili kitabeden de söz eder.

Toponim ‘**Matiate**’yi ‘**mātum**’ ‘**ülke**’ adının yalın çoğuluyla (mātātī) eşlemek cazip görünse de kraliyet yazıtlarında ad, şehir belirleyicisi URU ile sabit bir özel ad olarak geçer ve morfolojik olarak çekimlenmiş bir ortak ad gibi işlem görmez; bu yüzden “**mağaralar kenti**” vb. popüler etimolojiler ve ‘mātu-türevli açıklamalar’ metin kanıtıyla desteklenemez. Coğrafi-tarihî eşleştirme olarak **Matiatu=Midyat** ise Asurologların standart başvuru eserlerinde kabul görmüştür.

Bilimsel literature göre, Midyat’ın Yeni Asur yazıtlarındaki adı “**Matiatu/Matiate/Matiati**”dir. Bu isim, Süryanice’nin güçlü damarlarından biri olan Akadça’nın derinliklerinden gelir. Günümüz Süryanicesine göre bu tanımlama bileşik bir isim olarak algılanarak halk arasında şu şekilde dolaşımdadır: “**Matha d-Yati**” (ܡܬܐ ܕܝܬܝ) — “**benim memleketim, benim yurdum**” ya da “**benim vatanım**” anlamına gelecek şekilde dönüşüm yaşamıştır.

Bu ifade, yalnızca bir yer adını değil, insanın toprakla, kökle ve kimlikle kurduğu derin ilişkiyi de içinde barındırır. “**Matha d-Yati**” şeklindeki folk etimolojik kullanım/çıkarım, doğduğu yerle kurulan duygusal bağın, aidiyet duygusunun ve geçmişe duyulan saygının dildeki samimi bir yansımasıdır.

Tarihsel olarak ‘Matiate’, Asur İmparatorluğu’nun kuzeybatı sınır bölgelerinde stratejik ve kültürel bir merkezdi. Kral II. Aşšurnasirpal dönemine ait kitabelerde ‘*Matiate bölgesine sefer...*’ ifadeleri geçer; bu, bölgenin yalnızca jeopolitik değil, ekonomik ve dinsel açıdan da önem taşıdığını gösterir.

Midyat, kadim Mezopotamya ruhunun Süryani bilincinde yeniden vücut bulduğu bir mekân olarak kabul edilir. Burada konuşulan dil, Akadça’nın zengin mirasıyla Aramice’nin ruhani özünü birleştirir. Bu dilsel kaynaşma, yüzyıllar boyunca kültürel bir damar gibi akmış; dua, ilahi, taş ve yazıtta yankılanarak günümüze ulaşmıştır.

